

Dzieło współtworzenia. Konferencja naukowa poświęcona Waławowi Potockiemu w czterechsetną rocznicę urodzin poety

„Waław Potocki przestał na jakieś dwadzieścia lat zajmować się większymi kompozycjami i na spokojnym gospodarstwie w Łuźnie pod Gorlicami zabawiał się spisywaniem przygodnych wierszyków, które mu nastroczało życie i otoczenie”¹ – tak wspominał Waławę Potockiego Stanisław Windakiewicz na łamach pisma „Czas” w roku 1936.

Dziś pamięć o twórcy z Podgórza wskrzeszana przez wielu wybitnych badaczy staje się świadectwem wciąż niegasnącej obecności poety w kuluarach współczesnej myśli literackiej. Źródłem zainteresowania wielu pokoleń odkrywców tej wciąż aktualnej poezji jest nie tylko słowo, lecz także pełnowartościowy obraz epoki zawarty między strofami. W analizie twórczości Waławę Potockiego najjaśniejszym drogowskazem wyznaczającym kierunek interpretacji jego utworów jest miejsce pochodzenia i życia. Dlatego wyjątkowe wydarzenie zorganizowane z okazji czterechsetnej rocznicy urodzin Waławę Potockiego zaistniało właśnie tam, gdzie poeta dorastał, stając się twórcą nieśmiertelnego, wciąż zachęcającego do dyskusji, słowa.

Głównymi organizatorami dwudniowych obrad, które odbyły się 27 i 28 października 2022 r. w Bieczu, był Wydział Nauk Humanistycznych Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego oraz tamtejsza biblioteka. Współorganizatorzy to: Uniwersytet Warszawski, Uniwersytet Jagielloński, Uniwersytet Pedagogiczny w Krakowie, Katolicki Uniwersytet Lubelski, Instytut Badań Literackich PAN oraz Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W komitecie

¹ S. Windakiewicz, *Ziemianin podgórski z czasów Sobieskiego*, „Czas”, nr 354, 24 XII 1936, s. 6.

organizacyjnym tej najważniejszej konferencji w Polsce poświęconej Waławowi Potockiemu znaleźli się: prof. Mirosława Hanusiewicz-Lavallee (KUL), prof. Dariusz Chemperek (UMCS), prof. Jakub Niedźwiedź (UJ), prof. Janusz Gruchała (UJ), prof. Piotr Borek (UP Kraków), prof. Joanna Karpińska (IBL PAN), prof. Roman Krzywy (UW), prof. Jan Malicki (UŚ), prof. Roman Mazurkiewicz (UP Kraków). Patronatem honorowym wydarzenie objęli Witold Kozłowski – marszałek województwa małopolskiego oraz Mirosław Wędrychowicz – burmistrz Biecza. Dzięki zaangażowaniu dyrektora Biblioteki w Bieczu Elżbiety Knapik i sekretarza konferencji dr Magdaleny Partyki udało się zrealizować nadrzędny cel konferencji, czyli przedstawienie najnowszego stanu badań naukowych poświęconych twórczości Waławia Potockiego.

W pierwszym dniu obrad wystąpiło siedmiu prelegentów. Konferencję otworzyli burmistrz Biecza Mirosław Wędrychowicz i profesor dr hab. Krzysztof Koehler – pomysłodawca tego wydarzenia. Cykl referatów rozpoczęło wystąpienie profesora dr hab. Mirosławy Hanusiewicz-Lavallee z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego na temat „Współczucia w poezji Waławia Potockiego” – punktem odniesienia była klasyfikacja pojęcia „współczucie” na przestrzeni wieków, a analiza tego wątku zmierzała do uzasadnienia potrzeby wykluczenia zagadnienia z przestrzeni poetyckiej Potockiego. Kolejne wystąpienie profesora dr. hab. Jana Okonia pt. „Potocki a Ukraina” było połączeniem dwóch rzeczywistości przygranicznego regionu i biografii poety. Rozpoznanie źródeł i wskazanie dalszych kierunków rozwinięcia problemu zostało wykazane także w przestrzeni literackiej, między innymi w *Transakcji wojny chocimskiej*.

Profesor dr hab. Krzysztof Koehler w referacie pt. „Jąłem się wierszów pisać... – o motywacjach twórczych Waławia Potockiego” przedstawił definicję prawidłowego funkcjonowania państwa zawartą w wybranych utworach Potockiego. Poprzez uwydatnienie alegorycznych fragmentów poezji powstał obraz sprzeczny z doktryną polityczną Rzeczypospolitej – co okazało się niebywałym świadectwem ukazującym radykalność poglądów poety. Czwarty referat autorstwa dr. hab. Andrzeja Borkowskiego z Uniwersytetu

Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach pt. „Z wierszy o starości Wacława Potockiego na przykładzie «Ogrodu nie plewionego» i «Moralistów»” był refleksją na temat schyłkowego etapu życia ludzkiego. Filozoficzne ujęcie dolegliwości wieku podeszłego oraz historyczny zarys zagadnienia w wybranych utworach poety niepozbawione były akcentów satyrycznych. Problematyka starości ukazana została przez zestawienie alegorycznych elementów w poezji Potockiego z symboliką zjawisk atmosferycznych.

Kolejne wystąpienie dr hab. Joanny Krauze-Karpińskiej z Instytutu Badań Literackich PAN w Warszawie pt. „Wydane, odłożone, zaniechane i przywrócone. O problemach edycji utworów Wacława Potockiego na przykładzie «Transakcji wojny chocimskiej»” – jak wskazuje tytuł referatu, dotyczyło zagadnień związanych z szeroko pojmowaną edycją historyczną wybranego utworu. Szczegółowa analiza poszczególnych, uporządkowanych chronologicznie, wydań stała się propozycją prawidłowej klasyfikacji manuskryptów poety. Następny referat autorstwa dr. Dariusza Piotrowiaka z Uniwersytetu Gdańskiego pt. „«Przypowieść szczerą prawdę każe» i nie tylko. Gry z przysłowiami w poezji heraldycznej Wacława Potockiego” był poświęcony sentencjom nawiązującymi do polskich przysłów. Omówienie fragmentów utworów o charakterze laudacyjnym, moralizatorskim czy satyrycznym podkreślało wieloznaczność i modyfikacje znaczeń ukrytych w poezji Potockiego. Ostatnie wystąpienie pierwszego dnia konferencji przygotowała mgr Magdalena Hierowska z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Jej referat „Ziemia obfita i urodzajna – miejsce słowa, a źródło odrodzenia w twórczości Wacława Potockiego” poświęcony był obserwacji wpływu środowisk wiejskich na twórczość poety i analizie duchowych wartości wywodzących się z mitologizacji zjawisk naturalnych.

Obrady drugiego dnia konferencji, poprzedzone objazdem naukowym po miejscach związanych z życiem Wacława Potockiego, rozpoczęły się od referatu dr Moniki Kardasz z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie pt. „Dyskursywny charakter «Nowego zaciągu» Wacława Potockiego”. Omawiany utwór nie doczekał się jak dotąd wydania krytycznego – jego fragmenty opublikował Leszek Kukulski

w 1987 r. Utwór zaliczany jest do siedemnastowiecznych dzieł epickich poruszających tematykę męki i śmierci Chrystusa, a według prelegentki stał się również zbiorem dydaktycznych dygresji na temat życia społecznego i duchowego. Kolejne wystąpienie dr. Marcina Piątka z Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie pt. „«Mercuriusz nowy» i «Pogrom turecki z Husein paszą pod Chocimem» Waława Potockiego – ukształtowanie, konteksty, recepcja” *Waława Potockiego – ukształtowanie, konteksty, recepcja* było historyczną rozprawą o problemach edytorskich w dziełach Waława Potockiego, które nie zostały współcześnie wydane. Natomiast dr Maciej Pieczyński z IBL PAN w Warszawie rozważał problem podmiotu manifestującego się w dziele literackim. Jego referat „«Trumna miasto wijole, miasto strony glista». Co dla rozumienia officium poety wynika z lektury «Nagrobków» Waława Potockiego?” był szczegółową analizą zadań poety przedstawionych na podstawie cyklu fikcjonalnych epitafiów – często niezwiązanych z odczuciem żałoby.

Czwartym prelegentem był mgr Robert Mileszczyk z Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. W referacie „Chłopi w «Moraljach» Waława Potockiego” poruszył on problem wizerunku zubożałego chłopstwa w Rzeczypospolitej drugiej połowy XVII w. Utrwalone w poezji Potockiego obserwacje upadku kmieci motywowanych do działania jedynie strachem przed karą wyłoniły niejednorodne wnioski na temat ucisku pańszczyźnianego. Kolejna prezentacja pt. „Potockiego retoryka miasta” mgr Natalii Czerniak z Uniwersytetu Gdańskiego poświęcona była procesowi przyglądania się miastu – jako symbolicznej formie narracji o człowieku, jego kondycji moralnej, a także o obecności w świecie i próbie rozumienia otaczającej rzeczywistości.

Dr hab. Jerzy Krocak z Uniwersytetu Wrocławskiego przedstawił referat „Waław Potocki o wieńcach jako ważnych artefaktach używanych w dawnych obrzędach”. Na podstawie utworu *Macierzonka albo macierza duszka ziele* wskazano elementy, które mogły być zaczerpnięte przez Potockiego z kultury ludowej. Siódmym wystąpieniem tego dnia był referat mgr Moniki Szafrąńskiej z Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach pt. „Aleksander Minor w kręgu czytelników

Wacława Potockiego”, który stał się istotnym głosem w badaniach recepcji twórczości mistrza z Łużnej.

Konferencję zakończyło wystąpienie prof. dr. hab. Janusza Gruchały z Uniwersytetu Jagiellońskiego, który przedstawił referat „Wacław Potocki – problem edytorski”. Chronologiczne podsumowanie trudności wydawniczych, jakie występowały podczas edycji dzieł Wacława Potockiego, zostało poszerzone o wskazówki dotyczące problemów, które mogą spotkać przyszłych edytorów. W ten sposób końcowa część obrad otworzyła drogę do zrozumienia fundamentalnych pojęć związanych z omawianym tematem i próby odpowiedzi na pytanie, kim był Wacław Potocki, jak zmieniał się na przestrzeni czterech wieków.

Powracające pytanie badaczy, czy Potocki to autor, którego dzieła zasługują na to, aby znów znaleźć się w kanonie lektur szkolnych, było wyrazem szczególnej troski o pamięć dla twórcy, który w tysiącach swoich wierszy zapisał ogromną kronikę dziejów. Konferencja stała się dowodem na to, że odczytywanie materii literackiej musi trwać. Obrady poświęcone życiu i twórczości mistrza z Łużnej stały się pretekstem do nawiązania dialogu i świadomej próby budowy nowych konstruktów na podstawie dotychczasowego stanu wiedzy. Z całą pewnością nie był to nieudolny epigonizm przeszłości. Klasyfikacja nowych spostrzeżeń mogła wzbudzać kontrowersje, ale jest to niezaprzeczalny dowód na to, że literatura staropolska jest wciąż żywa i pozostaje niewyczerpalnym źródłem wiedzy dla kolejnych pokoleń.

Magdalena Hierowska

Mgr MAGDALENA HIEROWSKA – absolwentka Szkoły Aktorskiej Państwa Machulskich, Akademii Teatralnej w Warszawie na Wydziale Wiedzy o Teatrze oraz Uniwersytetu Warszawskiego na Wydziale Zarządzania. Obecnie studiuje filologię polską na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Artystyczną drogę rozpoczęła od pracy na scenie jako aktorka, reżyserka i scenarzystka. Pod opieką reżyserską Jana Machulskiego zrealizowała *Czarownice z Salem* Arthura Millera i *Trzy Siostry* Antoniego Czechowa. Współpracuje z czasopismami „Dziennik Teatralny”, „E – Teatr” oraz „Teatr dla Wszystkich”.